

Contribució a l'epistolari de Jacint Verdaguer (i II)*

Manuel Jorba

(Universitat Autònoma de Barcelona)

Ramon Pinyol

(Universitat de Vic)

{13}

DE VERDAGUER A MAGÍ VERDAGUER I CALLÍS⁵⁹

[octubre de 1877 ?]⁶⁰

Apreciat cosí,⁶¹

He anat a veure lo rector de la universitat, a qui casi no coneixia, i m'ha dit que en rigor estàs exclòs del decret de 6 de Juliol⁶² i que sols

* Aquest recull és la segona i darrera part del que, amb el mateix títol, aparegué en el número anterior de l'*Anuari Verdaguer*. Hem continuat, doncs, amb la numeració correlativa de les cartes i les notes. D'altra banda, s'ha de fer constar que el treball s'inscriu dins el projecte de recerca FFI2008-04830/FILO finançat pel Ministerio de Ciencia e Innovación.

59. Biblioteca de Catalunya, ms. 3145, f. 63. Parcialment reproduïda per Montserrat COMAS al llibre citat en la nota 65 (p. 161, nota 11).

60. Pel contingut, aquesta carta sembla anterior a la següent.

61. La gestió demanada per Magí Verdaguer i Callís (Vic, 1849 – Palma, 1925) al seu cosí tenia relació amb la seva carrera professional com a professor d'ensenyament mitjà (veg. la nota següent), i concretament dels primers anys que era professor de l'Institut de Maó (1875-1887; després ho seria dels de Cabra i de Guadalajara, 1887, Tarragona, 1887-1893, i, finalment, Palma de Mallorca, 1893-1919). Un document de l'Arxiu de la Universitat de Barcelona, de 18 de setembre de 1878, li acreditava tres anys d'exercici com a catedràtic interí de llatí i castellà a Maó, que eren els mínims exigits per poder concursar per una plaça de catedràtic supernumerari. El 18 de gener de 1882 hi prenia possessió com a catedràtic supernumerari i el 30 de juliol de l'any següent n'era nomenat catedràtic de psicologia, lògica i filosofia moral, i de retòrica i poètica.

62. Publicat a la *Gaceta de Madrid* del 9 de juliol de 1877, cercava la regularització professional dels professors interins d'universitats i d'instituts de segon

hi estan inclosos los que eren catedràtics interinos en juliol de 1875. Molts se troben fora que han servit deu o dotze anys.

M'ha dit que devies fer una sol·licitud demanant que per los teus mèrits se't compregués en la llei aquella de 1875 i que devia anar acompanyada d'informes del director de l'Institut de Maó, qui los remetria a ell per enviar-los a Madrid. Aixís, és a Maó que t'has de dirigir. Expressions a ta família.

Adéu.⁶³

Jacinto

[14]

DE VERDAGUER A MAGÍ VERDAGUER I CALLÍS⁶⁴

Barcelona, 6 novembre [de 1877]⁶⁵

Apreciat cosí,

Rebuda dies passats la carta en què em demanaves que escri-

ensenyament, a través d'una «oposición tan descentralizada como lo consienta la probabilidad del acierto; modo por el cual y hasta cierto punto podrán las Escuelas reclutar un profesorado en su propio seno [...], y nada han de perder los progresos de la ciencia con permitir que cada centro de enseñanza lleve un carácter distintivo, y, por decirlo así, una fisonomía propia al palenque de una noble y provechosa competencia». Julián Casaña (Ciudad Real, 1833 – Madrid, 1911), catedràtic de química orgànica, fou rector de la Universitat de Barcelona en 1876-1896.

63. A l'original, *Addeu*.

64. Biblioteca de Catalunya, ms. 3145, f. 61. El paper porta una orla negra de dol.

65. La carta fa referència a les escrites a Víctor Balaguer el 16 i el 26 d'octubre de 1877, publicades per Montserrat Comas. «Nova documentació sobre Jacint Verdaguer i Víctor Balaguer (Biblioteca V. Balaguer, ms. 1064)». *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, 47 (2003), 157-159, que reproduïx en nota bona part de les que ara publiquem senceres i anotades (aquest estudi de Montserrat Comas fou inclòs, lleugerament modificat i sota el títol «La relació de Jacint Verdaguer amb Víctor Balaguer», al seu recull *Víctor Balaguer i la identitat col·lectiva*. Catarroja: Afers, 2008, p. 151-188; les cartes citades, p. 156-159). D'altra banda, és documentat que Verdaguer posà en una dispesa del carrer de Fontanella l'any 1877, almenys a partir de l'1 d'abril (veg. Antoni BOADA. «Els diferents domicilis de Verdaguer a Barcelona». *100 articles sobre Verdaguer*. Barcelona: [edició privada], 1999, p. 438).

gués a Madrid. Ho he fet dirigint-me a Balaguer i m'ha contestat que hi faria lo que podria, encara que no es refiaria de gran cosa per ser diputat d'oposició. Mes lo que resulte t'ho escriuré de seguit.

Dispensa'm que no t'escriga més llargament, pus estic de tràfec.

Disposa de ton amic i cosí

Jacinto

Fontanella, 11, 4.

[15]

DE VERDAGUER A MAGÍ VERDAGUER I CALLÍS⁶⁶

{anterior a 1881}⁶⁷

Acabo de rebre aquesta carta i te l'envio sens pèrdua de temps, no perquè s'haja decidit res sinó perquè veges que en Balaguer no se n'ha olvidat.

Expressions a ta família i adéu.

Tuus in Corde Jesu.

Jacinto

66. Biblioteca de Catalunya, ms. 3145, f. 62.

67. El fet de negar un possible oblit de la petició de l'interessat per part de Balaguer indicaria que la carta és posterior a les altres en què hi ha referència a la influència demanada per resoldre el problema del nomenament, i anterior a la de la resolució..

[16]

DE VERDAGUER A MAGÍ VERDAGUER I CALLÍS⁶⁸[finals de 1881?]⁶⁹

Molt estimat cosí,

He pogut parlar un moment eixos dies amb don Víctor⁷⁰ i, abans de parlar-li'n jo, m'ha sortit a l'encontre respecte a ta qüestió dient-me «ja he arreglat lo del seu cosí».

Jo li'n doní les gràcies i ara aprofito un moment per dir-t'ho, si ho ignores.

De retrato meu de capellà, no en tinc cap com cal per enviar-te; ho faré més tard, si Déu ho vol.

Gràcies per no deixar escampar per aquí la traducció de *L'Atlàntida* en vers; estimava molt a l'autor, que Déu tinga al cel, mes a l'obra no gaire.⁷¹

Mana sempre a ton cosí, que t'estima de cor en Jesús i Maria.

Jacinto

68. Biblioteca de Catalunya, ms. 3145, f. 60-60v.

69. La carta ha de ser posterior a la data de la mort de Josep M. Despujol i Dusay (veg. la nota 71) i probablement pròxima a la data de presa de possessió com a catedràtic supernumerari del seu cosí, el gener de 1882 (veg. la nota 61).

70. Víctor Balaguer.

71. Es refereix a la traducció deguda a Josep M. Despujol i Dusay (1827 - 1880), editada i reeditada el 1878, feta sobre la versió premiada i editada a l'anuari dels Jocs Florals i en tiratge a part.

[17]

DE VERDAGUER AL PRESIDENT DE LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA⁷²

Barcelona, 22 de gener de 1878

Cumpliendo el para mí honroso acuerdo de V. E. de fecha 5 de Julio⁷³ del año próximo pasado autorizándome para designar persona que vertiera al castellano el poema *L'Atlàntida*, encargué dicha versión al distinguido literato D. Melchor de Palau.

Hoy me cabe la satisfacción de poner en conocimiento de V. E. no sólo la terminación del trabajo si [no?] que también que en él he visto realizados mis deseos y mis esperanzas, confiando además en que será merecedor del beneplácito de esa tan distinguida Corporación.

Antes, no obstante, de darlo a la estampa he creído de mi deber ponerlo a disposición de V. E., por si juzga oportuno examinarlo, teniendo además la honra de invitarle, en nombre del traductor y mío, a la velada literaria que se celebrará en el Ateneo Barcelonés el día 26 del corriente a las 8 de la noche,⁷⁴ en la que se dará lectura de algunos fragmentos de la traducción y de alguna de las adiciones que he hecho al poema.⁷⁵

72. Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona. «Relació de la Corporació amb autoritats, altres corporacions i centres socials (1874-1879)», topogràfic 1607 (exp. 6). Hem d'agrair a Mercè Rocafiguera i Laura Vilardell que ens hagin fet conèixer aquest document. L'escrit va adreçat a «Excma. Diputació de esta provincia», encara que en la redacció sempre s'adreça a «V. E.», és a dir, al president. La lletra és de cal·lígraf, però la signatura és autògrafa de Verdaguer.

73. De fet, és del dia 9. A l'*Epistolari de Jacint Verdaguer*, II (Barcelona: Barcino, 1967, p. 32-35), es transcriu l'ofici del governador civil a Verdaguer comunicant-li l'acord de la Diputació pel qual se li concedien 1.000 pessetes per fer, ell mateix o una altra persona de la seva confiança, la traducció castellana. El poeta l'encomanà a l'enginyer, escriptor i crític mataroní Melchior de Palau. Curiosament, les notes de Verdaguer no foren traduïdes en cap de les edicions en vida seva, cosa que no fou esmenada fins a 1905 (la novena).

74. En l'ofici que es transcriu parcialment en la nota 72 la convocatòria és per a les «8 y ½ en punto».

75. Els afegits més destacats són la inclusió del «Cor d'Illes gregues» (cant VII) i d'un parlament d'Alcides adreçat a Hesperis (cant VI), en una mètrica diferent, en ambdós casos, de la dels alexandrins que conformen el poema (veg. Pere FARRÉS. «Estudi preliminar» a Jacint Verdaguer. *L'Atlàntida*. Vic: Eumo Editorial / Societat Verdaguer, 2002, p. 20-22).

Si V. E. se digna honrar la velada con su asistencia recibiré en ello una nueva muestra de señalado favor.⁷⁶

Dios guarde a V. E. muchos años.

Jacinto Verdaguer, presbítero

[18]

DE VERDAGUER A JOAN CARRERAS I DAGAS⁷⁷

Barcelona, 24 de març de 1882

Caríssim amic i senyor meu,⁷⁸

76. No sols hi va assistir, sinó que, en un ofici del dia 25 d'aquell mes i que es guarda juntament amb l'escrit de Verdaguer, el president invita un seguit de diputats, d'una denominada «Comisión nº 3» (que devia ser la de Foment, que s'ocupava dels afers culturals), a «la velada literaria que se celebrará mañana sábado 26 del corriente en el Ateneo Barcelonés y en la cual se dará lectura a la versión castellana del poema *L'Atlàntida*». Pot resultar curiós que, en el mateix escrit, s'indiqui que els diputats hi han d'anar amb «frac, corbata negra y guante blanco con venera», cosa que indica la formalitat de l'acte.

77. Biblioteca de Catalunya, Fons Borràs, sense foliar.

78. Joan Carreras i Degas (Girona, 1823 – la Bisbal d'Empordà, 1900), organista, compositor, docent i musicòleg, que exercí la professió a Girona, Barcelona (1858), Pons (1876) i La Rochelle (1879), poblacions de la Charante, i, finalment, a la Bisbal (1880). Es destacà també com a bibliòfil: formà una gran biblioteca musical, elogiada ja els anys 1868 i 1870, respectivament per membres de la Comissió de Monuments i de la Societat Econòmica d'Amics del País de Barcelona, i per Joaquín Asenjo Barbieri, que en proposaren l'adquisició a la ciutat de Barcelona. Fou adquirida finalment per la Diputació de Barcelona, el 1892; catalogada per Felip Pedrell (*Catàlech de la Biblioteca Musical de la Diputació de Barcelona ab notes històriques, biogràfiques y crítiques, transcripcions en notació moderna dels principals motius musicals y facsímils dels documents més importants pera la bibliografia espanyola per Felip Pedrell*. 2 vol. Barcelona: Palau de la Diputació, 1908-1909), fou el fons inicial de la secció de música de la Biblioteca de Catalunya (veg. Reis FONTANALS i Marga LOSANTOS. *Biblioteca de Catalunya. 100 anys. 1907-2007*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 2007, p. 57-58, i Francesc BONASTRE. «Les primeres col·leccions de música a la Biblioteca de Catalunya: el fons Carreras i Degas i el fons Felip Pedrell». Manuel Jorba [et al.]. *Conferències en el centenari de la Biblioteca de Catalunya (1907-2007)*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 2008, p. 25-53; Josep Maria GARCIA I BALDA. «Carreras i Degas i

Acabo de rebre los 12 exemplars de la bellíssima composició amb què ha volgut fer reviure i animar ma cançó de les flors.⁷⁹ Li agraeix en l'ànima l'oferta que per si sola ja té per mi un preu inestimable i li agraeix també la immerescuda dedicatòria.⁸⁰

Com aquestos dies han parlat i parlen encara los diaris que vostè m'indica de vàries obretes meves, si a vostè no li sembla mal esperaré uns 8 dies a enviar-les perquè s'arriben a cansar de veure i estampar sempre el mateix nom. Me sembla que seria en bé de l'obra.

Gràcies mil, repetesc; memòries als senyors Sitjar⁸¹ i a don Rodolfo Oliver.

Mane i dispose d'eix seu afectíssim que⁸² de cor d'estima i li agraeix l'obsequi.

Jacinto Verdaguer, prevere

l'educació dels discapacitats. La primera institució gironina destinada a l'educació dels cecs i sords-muts». *Revista de Girona*, 253, 2009, 66 i 68-70, i Albert MORCILLO. «La vida i l'obra d'un music oblidat». *Ib.*, p. 67).

79. Música en efecte la «Cançó de les flors» i la publicà: *Al eminent poeta Mossen Jacinto Verdaguer, Pbre. «Cansó de las Flors»*, ab una sola veu y chor ad libitum, ab acompanyament d'orga ó piano. Lletra de Mossen Jacinto Verdaguer. Música del mestre Joan Carreras. Barcelona: Edicion-Vidal, [1882]. El poema formava part de *Cansons de Montserrat. Ara novament dictadas y en celebració del milenar publicadas per Mossen Jacinto Verdaguer, prebere*. Vic: Estampa de Ramon Anglada, 1880, p. 45-48 (veg. Jacint VERDAGUER. *Montserrat, I. Llegendari, cançons, odes*. A cura de Maur M. Boix. Edició pòstuma revisada i completada per Ramon Pinyol i Torrents. Vic: Eumo Editorial/Societat Verdaguer, 2004, p. 179-183). Joan Carreras a Dagas posà musica també al poema obligat del tema vintè, «Jesús als pecadors», d'*Idil·lis i cants místics* (veg. BONASTRE. «Les primeres col·leccions...», p. 28), amb què obtingué el primer premi a l'homenatge al Sagrat Cor tingut a Tarragona el 1881: «Jesus als pecadors». Cant al Sagrat Chor de Jesus, á una, duas, tres veus y chor ad libitum, ab acompanyament d'orga o piano, lletra de Mossen Jacinto Verdaguer, música del mestre Joan Carreras». *Nacional Homenaje de las Letras, Ciencias y Artes españolas la Sacratísimo Corazón de Jesús 26 de junio de 1881. Tarragona*. Barcelona: Imprenta y Librería Religiosa y Científica del Heredero de D. Pablo Riera, 1882, p. 749-756.

80. La dedicatòria a què al·ludeix Verdaguer devia ser la que forma part del títol i no a una de mà del compositor; en tot cas, no he localitzat exemplar d'aquesta edició entre els llibres de la biblioteca de Jacint Verdaguer conservats a la BdC, però sí el de la de Joan Carreras.

81. Es refereix als germans Joaquim i Joan Sitjar i Bulcegura, de la Bisbal d'Empordà (veg. Jordi VINYOLES I BOADELLA. *Castell d'Aro al cor: Joaquim i Joan Sitjar*. Castell d'Aro: Ajuntament de Castell-Platja d'Aro, 1990).

82. A l'original, *de*.

[19]

DE VERDAGUER A ALEXANDRE DE RIQUER⁸³[Barcelona], segona quinzena d'octubre de 1888⁸⁴

†

Mon bon amich,⁸⁵

Deu li dó molts anys de vida per pregar per l'ànima de son pare, que al cel sia.⁸⁶

Adjunt li torno l'àlbum⁸⁷ amb la firma de mossèn Collell.

83. Biblioteca de Catalunya, ms. 3145, f. 66-66v.

84. Podem suposar aquesta datació a partir de la data de la mort del pare d'Alexandre de Riquer, a la qual la carta fa referència.

85. La relació de Verdaguer i Alexandre de Riquer venia d'uns anys abans. Riquer es va casar amb Dolors Palau González de Quijano el 18 de juliol de 1885 a la parròquia de Santa Anna de Barcelona, en una cerimònia que celebrà Verdaguer i en la qual foren padrins Francesc Matheu i Àngel Guimerà (veg. Martí de RIQUER. *Quinze generacions d'una família catalana*. Barcelona: Quaderns Crema, 1998, p. 1283). Convé recordar, també, que l'artista havia il·lustrat les capçaleres del llibre *Canigó* (1886). Igualment, s'ha de dir que Verdaguer batejà algun dels seus fills i que fins presidí el dol a l'enterrament de la seva filla Elisea. I, encara, que Riquer era cunyat d'un personatge singular, el poeta Pedro Palau González de Quijano, que fou qui va fer el prefaci d'*Eucarístiques*, llibre pòstum de Verdaguer (veg. l'obra citada més amunt en aquesta nota, p. 1280-1294).

86. Martí de Riquer i de Comelles (nascut a Barcelona el 1820), marquès de Benavent i comte de Casa Dávalos, va morir a Calaf l'11 d'octubre de 1888. El seu besnét, Martí de Riquer i Morera, en l'obra citada en la n. ant., en narra les circumstàncies en aquests termes: «... el meu besavi també era subscriptor del *Diario de Barcelona*. El llegia d'una manera molt singular. Muntava a cavall i feia el seu acostumat passeig quotidià deixant que la bèstia fes el recorregut ordinari, i ell anava llegint el Brusi. Un dia d'octubre una papallona es posà damunt el morro del cavall i aquest s'empinà de sobte, i Martí de Riquer, que no subjectava les regnes per tal com tenia les mans ocupades amb el diari, caigué a terra i rebé un fort cop al cap. Fou dut a la torre de Bassols [possessió familiar de Calaf, on residia] i morí poc després (...)» (p. 1303).

87. Segurament es tracta de l'àlbum a què fa referència aquesta breu carta, creiem que inèdita, continguda en el Fons Verdaguer Panadès (núm. 401), que no porta data: «B. L. M. a M. Jacinto Verdaguer. // No sé si es indiscreció demanar-li una coseta per lo present albumet. Com l'amich Masriera s'ha encarregat de ferne umplir una bona part, m'ha manifestat lo desitg de que figuri en los primers fulls la seva firma. Jo no sé si he fet bé pero m'hi compromés a obtenir-la y he dextat un

Una senyoreta em pregunta amb quines condicions donaria vostè tres lliçons d'una hora setmanals de dibuix.

Seu afm., en Jesús.

Jacinto Verdaguer, prevere

[20]

DE VERDAGUER A ALEXANDRE DE RIQUER⁸⁸

Pruit, 15 d'agost de 1889

†

Mon bon amic,

Adjuntes li envio les poesies que em quedaven; veja vostè si li agraden.⁸⁹

Mossèn Collell i don Mariano se mostraren un xic reservats en lo judici. Començant⁹⁰ per no conèixer mes poesies. Los dibuixos que

full en blanc per vos. Un cantar, no mes que quatre ratlles es lo que vos demana. // Vtre. afm. amich, A. de Riquer». Pel que sembla també s'hi va incloure un text de Jaume Collell. Ignorem de quin «Masriera» es tracta. Podria ser l'escriptor Artur Masriera, a qui més endavant Verdaguer va prologar un volum titulat *Poesies* (1893). En tot cas, la confecció d'àlbums poètics era un costum relativament estès a l'època, ja sigui com a homenatge a algú amb motiu d'algun tipus de celebració, ja sigui en el format de col·lecció personal d'autògrafs d'escriptors.

88. Biblioteca de Catalunya, ms. 3145, f. 64-65.

89. Aquesta carta és la resposta a la de Riquer del 8 del mateix mes, que copi-em de J. M. de Casacuberta i J. Torrent i Fàbregas. «Tinch una pila de dibujos fets, y ganes de continuarlos, pero me falten poesies. ¿Ne te per enviarmen? // Desitjaria saber si agradaren a Mn. Collell y a Dn. Mariano [Aguiló], pues lo que n'pensin ells val la pena de ser tingut en conte. La seva crítica m'auria sigut profitosa, pero no la feren. // Saludils de part meva, desijant un complet restabliment de salud a Mn. Jaume, y V. disposi de son afm. Amich q. b. s. m.» (*Epistolari de Jacint Verdaguer*, VII. Barcelona: Barcino, 1983, p. 63). Segons l'anotació de la carta de Casacuberta i Torrent, es tractava d'uns dibuixos «amb vista a il·lustrar *Natzareth*, que Verdaguer preparava. Aquest llibre, que sortí el Nadal d'aquell any, no portà, però, cap gravat, com tampoc no en portà *Bethlem*, que en fou la continuació». Riquer, de tota manera, va exposar aquests dibuixos a la Sala Parés pel febrer-març de 1891. *L'Epistolari de Jacint Verdaguer* no conté més cartes, però sí el Fons Verdaguer Panadès, que en guarda tres de Riquer, una de les quals hem transcrit en la n. 87.

90. En l'original, *comensan*.

menos aplaudiren son «Lo Jesús en la creu» i «La Verge coronada d'estrelles»; troben aquesta molt terrenal i en aquell, fins en sa mort, voldrien veure lo Déu de l'amor.

Jo no quedaria de pendre quelcom d'a on l'art haja arribat en la pintura d'aqueixos tipos inaccessibles.

Mane á aquest seu afm. amic seu i servidor.

Jacinto Verdaguer

[21]

DE VERDAGUER A PUJOL⁹¹

[Dècada dels 80]⁹²

†

Amic senyor Pujol,

En lo dibuix del Sagrat Cor per la coberta, no obliden ses tres insígnies, la Creu, la Corona d'espines i la Llaga.⁹³

Seu afm.

*Jacinto Verdaguer, prevere*⁹⁴

91. Biblioteca de Catalunya, ms. 4388/3, sense foliar. És una tarja de visita.

92. Ens basem per fer aquesta datació, tan imprecisa, en el que diem en la nota següent i en el contingut de la tarja següent que editem.

93. Ignorem qui era aquest tal Pujol, però, pel que demana Verdaguer, tant en aquesta tarja com en la següent, fa tot l'efecte que devia tractar-se d'un impressor o d'un gravador. Podria tractar-se de Climent Pujol Gustavino o de Gastó Pujol Hermann, ambdós pintors, que consta que van treballar per al món editorial de l'època. El poeta, a la dècada dels 80, usà sovint paper de cartes amb aquesta simbologia, impresa en color vermell. Val a dir, com a dada curiosa, que en aquest dibuix en el paper de carta hi figura un lema en castellà, «Dulce Corazón de Jesús haz que te ame sin cesar», com passa en la carta a F. Bru d'abril de 1892 que publiquem en aquest mateix aplec. El llibre verdaguerià *Lo somni de sant Joan* (1888) conté, a la coberta, juntament amb el títol i el nom del poeta, també un gravat amb un cor sagnant, de segur que pel tema cordial de l'obra, ja que altres llibres del mateix any, com *Pàtria*, o immediatament posteriors no el porten. Aquesta figura és diferent de la del cor que surt en el paper de cartes que sol utilitzar en aquests anys (veg. la nota 102).

94. El nom, imprès a la tarja.

[22]

DE VERDAGUER A PUJOL(?)⁹⁵[Segona meitat dels 80-Primers anys 90]⁹⁶

†

Amic,

Lo altre segell de la Trasatlàntica que us encomaní ha de ser igual al primer i me l podeu enviar a mi amb la nota del preu.⁹⁷

Vostre afm. en Jesús

*Jacinto Verdaguer, prevere*⁹⁸

[23]

DE VERDAGUER A UN DESTINATARI DESCONEGUT⁹⁹[Anterior a 1893?]¹⁰⁰

Caríssim amic,

Li recomano molt especialment lo dador, senyor Masferrer,¹⁰¹ antic amic meu com ja li diguí.

Vostè pot aconsellar-lo i valer-li de molt en la pretensió que vostè sap.

Rebí sa carta i per tot li'n dono les més expressives gràcies.

Jacinto Verdaguer, prevere

Lo que farà per ell és per mi.

95. Biblioteca de Catalunya, ms. 4388/3, sense foliar. És una tarja de visita. Ens basem per a l'atribució en el fet que aquesta tarja i l'anterior es troben juntes i sembla que tracten del mateix assumpte.

96. Ens basem per a la datació en el fet que en aquests anys Verdaguer fou l'inspector general de les capellanies dels vaixells de la Transatlàntica.

97. El text sembla confirmar que Pujol era un gravador o impressor, com apuntàvem en la nota 93.

98. El nom, imprès a la tarja.

99. Biblioteca Nacional d'Espanya, Madrid, ms. 22138 (37). Autògraf en tarja de visita, amb el nom imprès

100. Probablement, per la lletra i pel fet que deu tractar-se que exercís la seva influència, la carta seria datable dels primers anys noranta.

101. Podria tractar-se, més que dels seus germans Francesc de Paula, Josep i Ramon, de Francesc d'Assís Masferrer (Vic, 1847 - Lleida, 1901). Tots ells formaven part de l'Esbart de Vic i tenien relació personal amb Verdaguer des de l'època de joventut, però ens inclinàrem a creure que es tracta d'algun afer de la carrera professional de Francesc d'Assís com a professor de filosofia, a partir de 1877, als instituts de Ponferrada, Oviedo, Terol i Lleida. El millor estudi sobre el personatge és Ignasi ROVIÓ ALEMANY, «Un intèrpret de la filosofia del sentit comú: Francesc d'Assís Masferrer». *Enrabonar*, 44 (2010), p. 67-91.

[24]

DE VERDAGUER A FRANCISCO BRU¹⁰²[Barcelona, mitjan o finals d'abril de 1892]¹⁰³

Muy señor mío y amigo:

Yo dudo en este mundo de todo, me dice usted en su carta: ya lo

102. Biblioteca de Catalunya, ms. 4388/1, sense foliar. És un plec de quatre pàgines, que duu imprès a la capçalera un Sagrat Cor amb la llegenda «Dulce Corazón de Jesús, haz que te ame sin cesar». Tot i que no hi figura el nom del destinatari, es tracta sens dubte de Francisco Bru, oncle del segon marquès de Comillas, Claudi López. L'atribució és feta a partir de la transcripció que fa Verdaguer a l'inici d'una carta a Bru del 21 de l'abril de 1892, conservada en el ms. 1198, f. 20, de la Biblioteca de Catalunya, que és editada, només de manera parcial i en nota, a l'*Epistolari de Jacint Verdaguer*, VIII. Barcelona: Barcino, 1984, p. 19, n. 1. Els anotadors de l'*Epistolari* daten erròniament aquesta lletra dient que és del dia 22, quan a l'original posa ben clar dia 21 (l'error ve del fet que també daten malament, al lloc citat, la carta núm. 893, que és del 20 i no del 21 d'aquell abril). Aquesta lletra forma part del conjunt conservat d'una trentena que Bru escriví a Verdaguer en diverses ocasions perquè intercedís per ell davant del seu nebot i de les que serviren per relacionar oncle i nebot, que no es parlaven, a través del capellà. Convé recordar, en aquest sentit, que Bru, conegut com «don Pancho», havia publicat un libel contra el primer marquès, que li va costar un judici i una pena de presó. En sortir-ne, el nebot, per les raons que sigui, va ajudar-lo econòmicament i, fins i tot, va patir veritables extorsions per part de l'oncle. Verdaguer va patir intensament en aquest afer. Bru, més endavant i en ple inici del drama de Verdaguer, va escriure un dens i caòtic llibre de 209 pàgines, *El Marqués de Comillas, su limosnero y su tío* (Barcelona: Tipografía La Popular, 1895), que va contribuir a enredar encara més el conflicte del poeta amb Claudi López. Resultaria massa prolix d'intentar resumir ara una qüestió complexa, sobre la qual, provisòriament, es pot consultar el que en diu Jesús Pabón a *El drama de Mosén Jacinto*. Barcelona: Alpha, 1954, p. 254-259.

Pel que fa a la carta que ens ocupa, cal dir que fa referència al fet que Bru vivia amistançat i sense cap mena de relació amb l'Església i la religió. El marquès l'havia ajudat a muntar un negoci, «Arte Moderno. Escritura, Dibujo, Pintura, Fotografía, Arquitectura», domiciliat al portal de l'Àngel, 11-13 de Barcelona, que no acabava d'anar bé i que requeria amb freqüència noves aportacions de capital. Pel que sembla, el nebot i Verdaguer van exigir que Bru regularitzés la seva situació de parella (finalment va contraure matrimoni canònic) i que complís amb els sagraments tal com establia l'Església. De la lectura de la carta ja es veu que Bru no acabava de fer els passos que se li exigien. En una altra carta, del 25 d'abril, tanmateix, hi adjuntarà un comprovant de la catedral de Barcelona on s'afirma que aquell dia «ha combregat» (veg. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, VIII, citat en la n. 101, p. 22-23).

103. Per a la datació que establim, vegeu la nota anterior.

sabía que usted no tenia fe en nada, lo raro es que usted quiera que crean en su palabra.

Me dijo usted que se había confesado, pero, pase que no lo haya hecho hasta hoy, hágalo usted ahora. Pero, de hacerlo, hágalo bien y como Dios manda.

Póngase bien con Dios y Dios bendecirá sus obras, que hoy no merecen la bendición divina.

Acuérdese de que ya no es joven y por consiguiente no está, probablemente, muy lejos del tribunal de Dios.

Hoy, su hermana,¹⁰⁴ que oía mi santa misa, no sospechaba que yo la aplicaba para la conversión de su hermano. Sí: he ofrecido a Dios la sangre preciosa de su divino Hijo por usted. Dios me ha oído y quiere convertirle. Jesucristo quiere entrar en su corazón sin fe ni esperanza, ¿le abrirá usted la puerta?

Si cierra la puerta a Dios me la cierra a mí, que soy un perrito suyo y hace cuatro años ladro sin poder desviar a usted del camino del infierno.¹⁰⁵ Si se empeña usted en entrar en él, tengo el sentimiento de dejarle. Quiero salvar mi alma.

No he recibido aún contestación a mi carta.¹⁰⁶

Mañana sábado a las 4 estaré Dios mediante en esta su casa, Canuda 14.¹⁰⁷

Dios ilumine su alma y la mía, como se lo pide en sus oraciones éste su afmo. s. s. y a. en Jesús y María.

Jacint Verdaguer, Pbro

104. Es refereix a la mare de Claudi López, Isabel Bru.

105. Ja hem al·ludit en la n. 102 al fet que el conflicte durava de feia temps i que, a més, va continuar encara amb el llibre, venjatiu, que don Pancho va escriure el 1895.

106. No coneixem les cartes de Verdaguer a Bru.

107. En el període 1876-1893 Verdaguer va disposar d'una cambra llogada al carrer de la Canuda 14, 2, i d'una altra cambra al palau Moja, residència de la família López.

[25]

DE VERDAGUER A MANUEL DURAN I BAS¹⁰⁸[gener de 1893 o de 1894?]¹⁰⁹

A l'Excm. Sr. D. Manuel Duran i Bas¹¹⁰ saluda JACINTO VERDAGUER, PREVERE, i li dóna lo més coral gran mercès per lo *Discurso leído en la Academia de Jurisprudencia*,¹¹¹ que acaba de rebre. Déu nos lo conservi bo i sa per molts anys.

[26]

DE VERDAGUER A JOAN MOLES¹¹²

J. M. J.

[juliol-mitjan agost de 1894]¹¹³

108. Arxiu Nacional de Catalunya, Fons Duran i Bas, sig. top. 0301240402. És una tarja de visita, amb el nom del poeta imprès, sota del qual hi figura el terme "Prebere". Agraïm a Laura Vilardell, de la Universitat de Vic, que ens n'hagi fet conèixer l'existència i la transcripció que n'ha realitzat.

109. Per la data de lectura, i si és que el discurs es repartia imprès, podria ser d'aquest mes de 1893 o també del gener de l'any següent. Veg. la nota següent.

110. Manuel Duran i Bas (Barcelona, 1823 - 1907), polític i juriconsult, vinculat al canovisme i gran defensor del dret civil català. Era un dels personatges públics més influents de Barcelona i Verdaguer s'hi relacionava socialment. A l'*Epistolari de Jacint Verdaguer* es conserven quatre cartes de Duran a Verdaguer (vols. II, del 30-6-1877; VII, del 2-1-1891; XI, 8-11-1901, i 22-1-1902), de tipus formal les dues primeres i relacionades amb la presidència de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona que exercia el polític les altres dues.

111. En la bibliografia de Manuel Duran i Bas hi ha dos opuscles que podrien correspondre a aquest títol: *Discurso leído por el Excmo. Sr. D. Manuel Duran i Bas, presidente de la Academia de Jurisprudencia y Legislación de Barcelona en la sesión pública inaugural de sus sesiones el día 20 de enero de 1893* i l'altre en què només canvia la data: *10 de enero de 1894*. En ambdós casos és imprès per la Imprenta Barcelonesa; el de 1893 té 129 pàgines i el de 1894, 99 pàgines.

112. Biblioteca de Catalunya, ms. 4346 (C-I), sense foliar, amb la indicació «text I».

113. La petició de la inserció de l'anunci de venda no deu ser posterior al 14 d'agost de 1894, data en què mossèn Francesc Güell (consoci de Verdaguer a l'Adoració Nocturna) li comunica el consens inicial dels creditors de la finca

Amic senyor Moles,

Ve-li aquí adjunta la nota de venda d'aquesta finca per si plagués a vostè i al senyor Coromina¹¹⁴ anunciar-la. Ahir em descuidí de consultar-li a vostè, mes traga'n o pose en ella lo que li aparega.

Seu afm. i agraït s. s. a.

Jacinto Verdaguer, prevere

Ve-li aquí també uns quants adreços¹¹⁵ per lo cartell. Déu ho beneesca tot.

En venta

Finca de 7 mojudas de terreno situada en la parte alta de Vallcarca, entre la Carretera de Horta, Ca'n Gomis y la Bajada de Santa Cruz.

[27]

DE VERDAGUER A JOAN MOLES?¹¹⁶

Jesús, Josep i Maria
siau nostra companyia

del Penitents per fer-hi «una casa de salut u hospital y un manicomi, que ab lo temps daria bon resultat a la inversió del capital» (*Epistolari de Jacint Verdaguer*, VIII, citat en la nota 101, p. 224), i encara menys al 9 d'octubre del mateix any, data del traspàs de la propietat a la senyora Deseada Martínez (veg. Joan GÜELL. *Vida íntima de Mossen Jacinto Verdaguer*. Barcelona: Imprempta «El Siglo XX», 1911, p. 109-119, i Lluïsa PLANS. «Estudi introductorí», en premsa, que publica parcialment la carta).

114. Es deu referir pròpiament a Eusebi Corominas, que fou director, fundador i director (1883-1903) de *La Publicidad*, de qui depenia en última instància la inserció del solt publicitari (veg. Josep M. HUERTAS, dir. *200 anys de premsa diària a Catalunya*. Barcelona: Fundació Caixa de Catalunya, 1995, p. 185, i Joan TORRENT i Rafael TÀSIS. *Història de la premsa catalana*, I. Barcelona: Bruguera, 1966, p. 133-134). No hem pogut constatar si hi fou publicat

115. Com a la carta següent, en el sentit d'*adreça*. Devien constar en un full que no es conserva.

116. Biblioteca de Catalunya, ms. 4346, sense foliar, procedent del fons de Leandre Cervera i integrada en un petit grup de cartes del llegat de la senyora Lina Moles, en què el nom del destinatari hi és explícit. El contingut avalaria la hipòtesi, però no tenim constància que Joan Moles publicqués cap article en defensa de Verdaguer en aquelles dates i tampoc no hi ha referència a aquesta anècdota al seu llibre tardà *Mossèn Cinto*. Mèxic: Col·lecció Catalònia, 1945.

[Anterior a octubre de 1894]¹¹⁷

Mon bon amic,

Per si li fes peça a vostè per son article, li diré, encara que sia poca cosa, que en una capella del pla de Barcelona s'han fetes diferents pregàries públiques perquè Déu Nostre Senyor traga del món a mossèn Verdaguer.¹¹⁸

Això li dirà la caritat que corre entre la gent que la predica i que es creu ser l'única bona del món. Cap a Vic no es desitja que em mori, però sí que perda l'enteniment, perquè altes persones que ho han propagat no queden amb mentida.

Déu no els donarà gust en una cosa ni en altra, i Ell li pagarà a vostè la bona obra que fa a aquest pobre sacerdot. Seu afm. s. i a.

Jacinto Verdaguer, prevere

[28]

DE VERDAGUER A JOAN MOLES¹¹⁹

[mitjan 1895-mitjan 1896]¹²⁰

Al senyor don Joan Moles

Saluda

Jacinto Verdaguer

Prevere

Portaferrissa, 25

117. Aquest mes d'octubre, la capella, que anomena «ma pròpia capella» (veg. la nota següent) i tota la finca del Penitents fou traspassada a la senyora Deseada Martínez (veg. la nota 113).

118. S'hi refereix a la segona sèrie dels articles «en defensa pròpia»: «[...] feien pregàries demanant a Nostre Senyor que disposàs de mi, i això dintre ma pròpia capella del Carme, de Santa Creu de Vallcarca. Portava l'oració, com n'hi ha testimonis, i feia les deprecacions molt devotament un ermità que jo hi tenia per caritat ...» («No em toquen a morts encara». *Totes les obres*, I, Barcelona: Proa, 2003, p. 357-359).

119. Biblioteca de Catalunya, ms. 4346 (C-I), sense foliar, amb la indicació «text 3». Com el document següent, és una targeta de visita, amb el nom i l'adreça impreses.

120. D'acord amb les dates de residència al carrer de la Portaferrissa (veg. Antoni BOADA. «Els diferents domicilis...», cit. en la nota 65, p. 439-440).

i li recomana son amic don Joan Lluís Soler, comptador de Fondos Provincials, per l'objecte que ell mateix li explicarà.¹²¹

[29]

DE VERDAGUER A JOAN MOLES¹²²

[Mitjan 1896?]¹²³

Al senyor don Joan Moles
Saluda
Jacinto Verdaguer
Prevere
Portaferrissa, 25

i li suplica, si li és possible, unes quantes targetes més.¹²⁴

[30]

DE VERDAGUER A JOAN MOLES¹²⁵

[1897-98]¹²⁶

Amic senyor Moles:
Li agrairia l'adreç del senyor Franquesa.¹²⁷ En cas de que les com-

121. A l'original, *explicarà*.

122. Biblioteca de Catalunya, ms. 4346 (C-I), sense foliar, amb la indicació «text 4».

123. L'adreça de la targeta és ratllada a l'original, la qual cosa indica que ja no era el seu domicili: hi ha constància que el dia 12 d'agost residia ja al carrer de Provença, en què data una carta al nunci pontifici (veg. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, X. Barcelona: Barcino: 1987, p. 32-33; veg. també Antoni BOADA. «Els diferents domicilis...», article citat en la nota 65, p. 440-441).

124. Sembla que ja s'havia fet fer noves targetes amb el nou domicili i que en necessitava més.

125. Biblioteca de Catalunya, ms. 4346 (C-I), sense foliar, amb la indicació «text 5».

126. La carta ha de ser dels anys 1897-1898, si la referència al *Diario del Comercio* és, com sembla, dels anys en què Joan Moles n'era el director. Aquests anys coincideixen amb els dos darrers de publicació de la revista *L'Atlàntida* (1896-1898). Verdaguer no devia rebre el diari i reclamava delicadament que li fos enviat de nou.

127. Devia tractar-se de Josep Franquesa i Gomis (Barcelona, 1855-1930),

posicions no queden reservades un any, ¿hi hauria inconvenient en que, amb lo permís dels autors, se n'insertàs alguna en *L'Atlàntida*?

Enyorem molt son periòdic *El Comercio*. Cal enviar mon adreça a la redacció?

Saludant a son pare i germans, se repeteix de vostè afm. s. s. a.

Jacinto Verdaguer, prevere

[31]

DE VERDAGUER A LLUÍS-FERRAN D'ALÒS¹²⁸

[Mitjan 1896]¹²⁹

Jacinto Verdaguer, prevere,

Saluda al senyor Marquès d'Alòs¹³⁰ i li ofereix sa casa, a on si a Déu plau penso estar alguns dies.

Vallcarca-Santa Creu (Penitents).¹³¹

poeta i crític literari, professor de llengües clàssiques a la Universitat de Barcelona i fundador, l'any 1880, de la revista *La Il·lustració Catalana* (veg. Joaquim MOLAS. «Josep Franquesa i Gomis, poeta i activista oblidat». *L'Avenç*, 200, 1996, p. 84-87, i Ramon PANYELLA. «“Los poetas del renacimiento son escritores y soldados a la vegada”», una primera aproximació als quasi primers trenta anys (1875-1903) de l'activisme catalanista de Josep Franquesa i Gomis». Ramon Panyella, ed. *La projecció social de l'escriptor en la literatura catalana contemporània*. Lleida/Barcelona: Punctum & GELCC, 2007, p. 221-232).

128. Biblioteca de Catalunya, ms. 4388/1, sense foliar. És una tarja de visita.

129. Per a la datació, veg. la nota 69.

130. Deu tractar-se de Lluís Ferran d'Alòs i de Martín, marquès d'Alòs i marquès de Dou. Potser fou una de les persones que en aquest període de tribulació ajudaren Verdaguer. El fet de comunicar-li el seu nou domicili evidencia que el poeta estava interessat a fer saber a l'aristòcrata on residia ara. En tot cas, si es tracta d'aquest Alòs, val a dir que ell i Verdaguer es coneixien de feia anys; veg. la carta de 20-21 de maig de 1887 (*Epistolari de Jacint Verdaguer*, VI. Barcelona: Barcino, 1981, p. 57).

131. Com el nom de Verdaguer, l'adreça Portaferrixa, 25, són impresos, però l'adreça de «Vallcarca-Santa Creu (Penitents)» hi és afegida a mà, i és documentat que hi residí esporàdicament coincidint amb els darrers temps de viure a la Portaferrixa (veg. Antoni BOADA. «Els diferents domicilis...», article citat en la nota 65, p. 440).

[32]

DE VERDAGUER A FRANCESC MATHEU¹³²

[c. 1900]

Jacinto Verdaguer, prevere
 Saluda al Sr. Matheu¹³³ i li demana si té doble exemplar de mes
Excursions i Viatges.

132. Biblioteca de Catalunya, ms. 2209, f. 1647. Es tracta d'una tarja de visita del poeta.

133. A l'original, *Mateu*. Cal recordar que Francesc Matheu fou l'editor d'*Excursions i viatges* (1887) i que devia tenir-ne el fons editorial. Matheu, d'altra banda, fou amic fidel de Verdaguer i, com és ben sabut, editor de l'«Edició popular», pòstuma, de l'obra completa de l'escriptor de Folgueroles publicada per la Il·lustració Catalana entre 1913 i 1925.